

эмпирическом и интеллигибельном. Как эмпирическое существо человек находится целиком во власти природного детерминизма: все его поступки обусловлены не зависящими от него обстоятельствами, у него нет свободы воли и он, следовательно, по существу невменяем. Но с другой стороны, человек есть «вещь в себе», которая неподвластна законам природы, обладающая разумом и независимая от чувственности и внешней среды вообще. Это и есть подлинный человек, ответственный за свои поступки, ибо он обладает свободной волей и поэтому есть господин самому себе.

Поступки человека не должны быть непосредственной реакцией на эмпирическую ситуацию. Между эмпирической ситуацией, созданной внешним временем, и поступком человека вклинивается деятельность разума со своими идеями добра, морального долга и т. д. Именно идеи разума, которые носят априорный характер, являются основой построения общественной морали и фундаментом правил, которые должны управлять действиями и поступками человека.

Иными словами, человек не только должен быть нравственным существом, но он вполне способен быть таковым. Из этого вытекает *идея нравственного совершенствования личности*, которая находит в учении И. Канта всестороннее и принципиально новое по своему содержанию развитие. Моральное совершенствование непременно предполагает социальное переустройство, но последнее создает лишь благоприятные условия для нравственной самодеятельности личности.

Таким образом, великий кенигсбергер указал на два основополагающих универсальных свойства человека: априорное мышление и способность к моральному совершенствованию. Именно благодаря этим двум природным качествам в эпоху глобальных конфликтов возможно говорить о единстве современного мира и о выживании человечества. В этом смысле, Иммануил Кант – наш современник и союзник.

Литература и источники

1. Кант, И. Об изначально злом в человеческой природе // И. Кант. Собр. соч.: В 6 т. – Т. 4. Ч. 2. – М.: Мысль, 1965.

ВІСПЯВАННЕ ПЕРАДУМОЎ НАВУКІ СУЧАСНАГА ТЫПУ ЯК КУЛЬТУРНА-ГІСТАРЫЧНЫ ФЕНОМЕН

А. І. Бабко

Узнікненне навукі сучаснага тыпу напачатку Новага часу было падрыхтавана напярэднім развіццём чалавечага пазнання і культуры ў цэлым, яно належыць да найважнейшых вынікаў духоўнай працы чалавецтва.

Неабходна адзначыць, што дадзеная тэза выглядае небяспрэчнай: яна абавязвае на бачанне гісторыі ўвогуле і гісторыі навукі ў прыватнасці, якое ў другой палове XX ст. выклікала катэгарычную нязгоду філосафаў, якіх мы прызвычайліся называць постмадэрністамі. Далейкі ад таго, каб разглядаць гістарычнае развіццё як пэласны і кагерэнтны працэс, яны зважаюць найперш на «выпадкі і выпадковыя супадзенні, што сыходзяцца ў вырашальныя моманты, каб

даць пачатак новым эпохам, паняццям і інстытуцыям» [1] (тут і далей пераклад мой. – А. Б.). Акрамя таго, да філосафаў, якія не маглі прыняць і не прымалі згаданы падыход, належыць Т. Кун – магчыма, самы вядомы і ўплывовы крытык менавіта ў кантэксте гісторыі навуковага пазнання, які нястомна падкрэсліваў яе дыскрэтны, унутрана разарваны характар.

Тым не менш аналіз гістарычнага разгортвання навуковага пошуку дае важкія аргументы на карысць уяўлення пра яго як пра ўнутрана звязны, адзначаны глыбокім адзіствам працэс (яго адзіства і звязнасць абумоўліваецца ў канчатковым выніку адзіствам духоўнай стыхіі, у якой ён здзяйсняецца). Пры гэтым важна мець на ўвазе, што аднабаковае кумулятыўскае яго апісанне, якое так рэзка крытыкаваў Т. Кун, зусім не з'яўляецца непазбежным вынікам згаданага ўяўлення: метадалагічны і метадычны інструментарый, неабходны для разгляду гістарычнага развіцця навукі ў непадзельнасці і ўзаемаабумоўленасці бесперапынных і дыскрэтных, эвалюцыйных і рэвалюцыйных, экстэнсіўных і інтэнсіўных яго характарыстык і стадый, мы можам знайсці, напрыклад, у дыялектычнай філасофскай традыцыі.

У кантэксте ўзнікнення навукі сучаснага тыпу найбольш яркім і пераканаўчым гістарычным сведчаннем слухнасці акрэсленай пазіцыі з'яўляецца той факт, што ў працэсе разгортвання чалавечага пазнання неаднойчы і ў розных культурных асяродках прыкладаліся інтэнсіўныя і досыць паспяховыя намаганні па тэарэтычным засваенні рэчаіснасці, якое імаць у чым аднавідае мадэрнаваму ідэалу навуковасці.

Найперш у гэтым плане неабходна згадаць эліністычную навуку, якая можа разглядацца і як правобраз, і як свосаасоблівы эмбрыён навукі сучаснага тыпу. Прысвечаная вытанчаным, складаным праблемам, яна мела высокамаматызаваную форму (якая часам агульваецца як татаальная, абсалютная, так што эмпірычны аспект выглядае ў ёй нібы пазбаўленым права на існаванне – на гэта ўказваюць, напрыклад, С. Хокінг і Л. Млюдзінаў [2, с. 24]). Пра яе істотную блізкасць да навукі сучаснага тыпу ярка сведчыць той момант, што пэўныя яе дасягненні (тэорыя вагара, тэорыя плавання целаў) «былі дастаткова проста інкарпараваныя» ў склад мадэрнай сістэмы ведаў [3, с. 85].

Варта адзначыць, што ўзаемная блізкасць (але, натуральна, не тоснасць) александрыйскай навуковай традыцыі і навуковага пошуку, які разгортваўся ў Новы час, схіліла нават некаторых гісторыкаў навукі да высновы, згодна з якой дадзеная традыцыя падаецца як таямнічае, невытлумачальнае «аіннароднае цела» ў антычным культурным кантэксте. Пазбаўленая істотных стасункаў з іншымі культурнымі феноменамі, яна цікавіла нібыта толькі яе творцаў, а таксама прадстаўнікоў пталемееўскай дынастыі, што невядома з якіх прычын падтрымлівалі яе [3, с. 55]. У гэтым меркаванні найшоў свой адбітак (безумоўна, у пераольшаным выглядзе) адмысловы характар эліністычнай навукі. Аднак пагадзіцца з канстатаванай у ім поўнай выключанасцю дадзенага феномена з **культуракультурнага кантэксту** антычнасці ні ў якім разе нельга. На-першае, **узнікненне александрыйскай навукі** было падрыхтавана яе вялікімі панярэднякамі, **важныя працы** якіх справядліва набылі статус класічных. На-другое, яе нельга **вырываць з таго ўсеагульнага грамадскага і культурнага кантэксту**, у якім **разгортвалася** пазнавальная дзейнасць грэкаў, складовай часткай якой яна **з'яўляецца**. Тут неабходна адзначыць, што александрыйская навукa, як і ўся

эліністычная культура, паўстала на грунце інтэнсіўнага міжцывілізацыйнага дыялога, выкліканага да жыцця заваёвамі Аляксандра Македонскага і стварэннем ягонай імперыі.

Другім гістарычным феноменам, надзвычай бліскім па сваіх характарыстыках да навуковага назнання сучаснага тыпу і надзвычай уплывовым з пункту гледжання выснявання перадумоў гэтага апошняга, з'яўляецца сярэднявечная ісламская навука. Неабходна падкрэсліць, што яна, у сваю чаргу, дала моцны ўплыў антычнай навуковай спадчыны і можа разглядацца як далейшае яе творчае развіццё, як раскрыццё невыяўленых у свой час творчых яе патэнцыяў і, значыцца, як магчымае намаганне па яе прасоўванні, трансляцыі, перадачы ў прышлаць [3, с. 56–59]. (Згаданая трансляцыя адбывалася, аднак, на падставе няпростых, супярэчлівых стасункаў заходняй і ўсходняй цывілізацый, у якіх тым не менш заставалася месца для плённага, выніковага міжкультурнага дыялога). Наколькі прадстаўнікі ісламскай навукі маглі абаперціся на трывалы падмурак, створаны антычнымі філосафамі і навукоўцамі, яны здолелі ў пэўных адносінах бліжэй падыйсці да новаеўрапейскіх пазнавальных стандартаў, чым іх вялікія панярэднікі. Так, ісламскія даследчыкі, не звязаныя, у адрозненне ад элінаў, комплексам парадыгматычнай сузіральнасці, зусім не саромеліся весті эксперыментальны пошук, які займаў у іх навуковай дзейнасці годнае і прызнанае месца.

Ісламская навука дасягнула істотных поспехаў у розных галінах назнання. Напісаная ў XI ст. праца Авіцены ў галіне медыцыны, напрыклад, на працягу многіх стагоддзяў (фактычна, да пачатку Новага часу) і ў хрысціянскім, і ў ісламскім свеце выконвалі ролю стандартных медычных тэкстаў [4, с. 427]. Гісторыкі навукі падкрэсліваюць універсалізм, рознабаковасць, багатую эрудыцыю гэтага славутага навукоўца, сярод зацікаўленняў якога істотнае месца належала і філасофіі [3, с. 57–58].

У выпадку эліністычнай і ісламскай навукі гаворка ідзе пра ідзе пра феномены, што праіснавалі больш-менш працяглы час і здолелі ў значнай ступені раскрыць свой творчы патэнцыял. У гісторыі чалавечага назнання мелі месца, аднак, і такія сітуацыі, у якіх пэўным спробам і інтэнцыям, якія ў перспектыве таксама маглі прывесці да спасціжэння рэчаіснасці, блізкага да навукі сучаснага тыпу, не было накіравана развіццё і здзейсніць аднаведную магчымасць. Як лічыць К. Ронан, напрыклад, падобная перспектыва вымалёўвалася ў кітайскай культуры ў сувязі з дзейнасцю філосафаў, што належалі да школы легістаў. Легісты імкнуліся ахопліваць усе рэчаісныя з'явы і працэсы дакладна, перадаючы іх пры дапамозе лікаў. Калі б дадзеная інтэнцыя была задзейнічана і ў навуцы, дык, магчыма, навуковая рэвалюцыя пачалася б у Кітаі на семнаццаці стагоддзяў раней, чым на Захадзе [5, с. 203–204].

Аднак у імперыі Цынь, як і ў эліністычным ці сярэднявечным арабскім свеце, бракавала трывалага культурнага, духоўнага надмурака для такой падзеі. Спрыяльна для яе сацыяльныя ўмовы паўсталі пачатку Новага часу ў заходнім культурным асяродку, калі на арэну гістарычнай творчасці выйшла дзейная, дынамічная асоба, якая прагнула эфектыўнасці, паспяховасці кожнага свайго дзеяння і таму мела вострую патрэбу ў неабходных для гэтага ведах пра характар і сутнасць рэальных з'яў і працэсаў. Згаданая патрэба і спарадзіла навуку, якая абапіралася на эксперыменты, назіранні і апрацоўвала назначаныя такім чынам

фактичны матэрыял пры данамозе вытанчанага матэматычнага інструментарыя.

Т. ч., чалавечтва ў працэсе свайго гістарычнага развіцця шукала, намацвала ў багатай палітры сваіх называльных практык спосаб тэарэтычнага засваення свету, які ўвасобіўся ў навуцы сучаснага тыпу. Высыяванню яе перадаму ў істотна паспрыялі розныя цывілізацыйныя асяродкі. Таму, хоць яна паўстала ў Еўропе, яе неабходна разглядаць як вынік духоўнай працы ўсяго чалавечтва, як вынік плённага міжкультурнага дыялога, які здзяйсняўся, праўда, на напоўненым драматычнымі калізіямі, суцярачлівым грунце.

Літаратура і крыніцы

1. Aylesworth, Gary. Postmodernism // The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Summer 2013 Edition), Edvard N. Zalta (ed). – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://plato.stanford.edu/archives/sum2013/entries/postmodernism>. – Дата доступа: 05.12.2013.
2. Hawking, S.W. Der große Entwurf: Eine neue Erklärung des Universums / S. W. Hawking, I. Mlodinow. – Reinbek: Rowohlt, 2010.
3. Cohen, H.F. Les raisons de la transformation et la spécificité européenne // L'Europe de science: constitution d'un espace scientifique / sous la dir. de M. Blay, E. Nicolaïdis; M. Assimakopoulos, M. Beretta, M. Blay H. F. Cohen, M. Gally et otr. – Paris: Éditions du Seuil, 2001. – P. 51–94.
4. Ley, H. Ibn Sina // Philosophenlexikon / hrsg. von E. Tange und D. Alexander. – 4. Aufl. – Berlin: Dietz Verlag, 1987. – S. 426–433.
5. Ronan, C. Histoire mondiale des sciences. – Paris: Éditions du Seuil, 1988.

НАУКА И МИФ: АСПЕКТЫ СПЕЦИАЛИЗАЦИИ И ПОПУЛЯРИЗАЦИИ

А. А. Спектор

Человек как биологический вид обладает уникальными свойствами. Появившись в одном из регионов Африки, он расселился практически по всем климатическим поясам. Он построил культуру и цивилизацию, осваивая мир. Освоение мира включает познавательно-преобразующую деятельность и формирование мировоззрения. Стремление объяснить мир, найти в нем свое место порождает и мнение, и знание, и мифы, и науку, и религию. Недаром уже на постнеклассическом этапе развития науки появился антропный принцип, формулировка которого заключается в следующем «Вселенная (и, следовательно, фундаментальные параметры, от которых она зависит) должна быть такой, чтобы в ней на некотором этапе эволюции допускалось существование наблюдателей» [3]. Можно даже сделать предположение, что разум является одним из условий ее существования и появляется в результате эволюции вселенной, но этот вопрос во многом выходит далеко за пределы науки. Во всяком случае, антропный принцип рассматривает человека как наблюдателя [3], деятельностный подход – как создателя [8].

И познание, и преобразование, и мировоззрение напрямую связано с практической деятельностью. Ведь именно земледелие, путешествие, торговля породили математику и астрономию, а медицина стала основой биологии. Но столь же логичным стало появление веры в сверхъестественное, которое легло в